หนังสือ

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

รวม ๔ เรื่อง

พิมพ์เป็นธรรมวิทยาทานและอนุสรณ์

เนื่องในการฌาปนกิจศพ

[illegible]แข เพ็ชราภิบาลนฤเบศร์

(แข จันทโรจวงศ์)

[illegible]านหลวงวัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๐๕

หนังสือ

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

รวม ๔ เรื่อง

พิมพ์เป็นธรรมวิทยาทานและอนุสรณ์

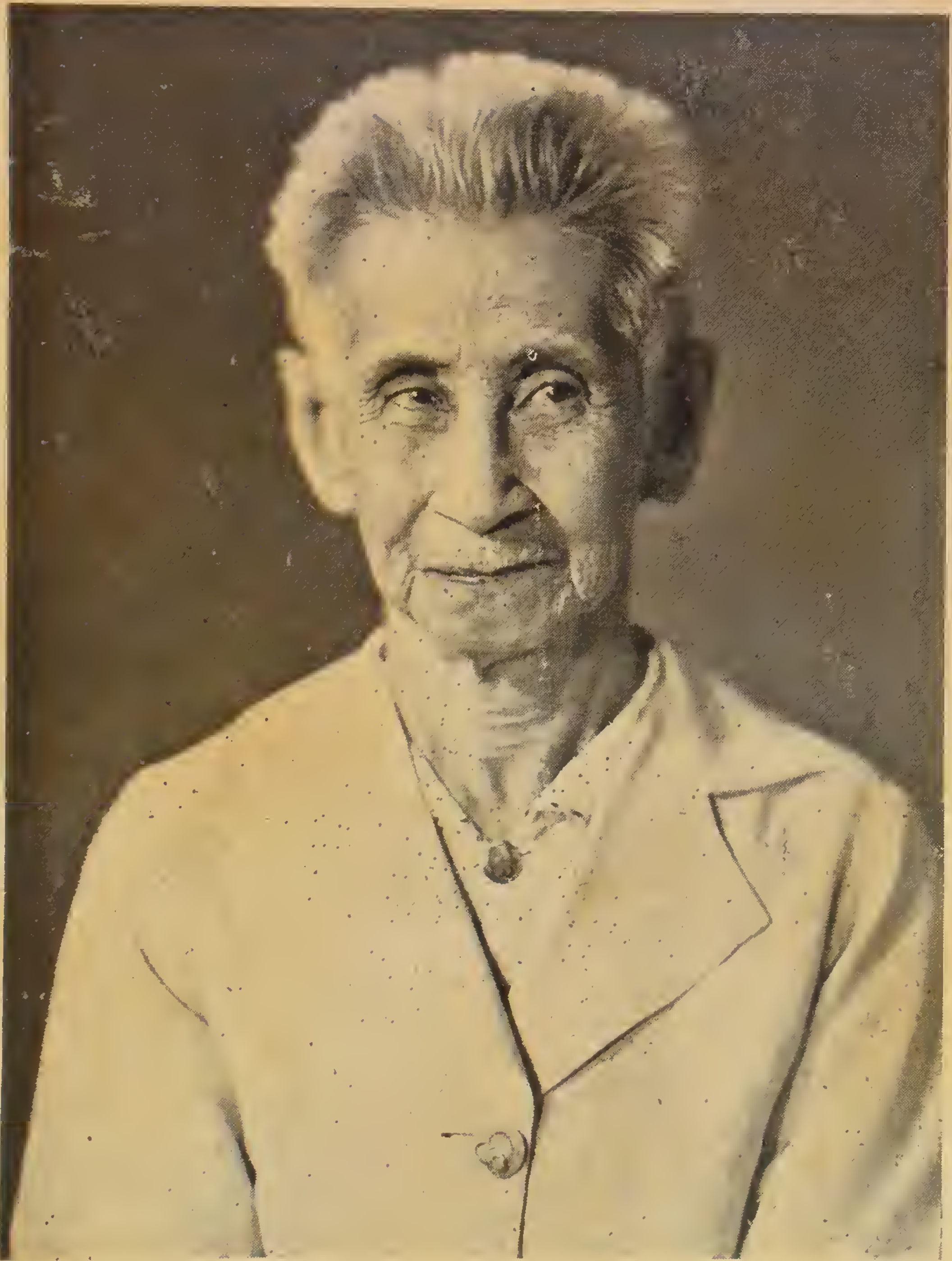
เนื่องในการฌาปนกิจศพ

คุณหญิงแข เพ็ชราภิบาลนฤเบศร์

(แข จันทโรจวงศ์)

ณ สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๐๕

คุณหญิงแข เพ็ชราภิบาลนฤเบศร์
(*แข จันทโรจวงศ์*)

ชาตะ ๒๔๑๖ — มตะ ๒๕๐๕

คำนำ

คุณหญิงแข เพ็ชราภิบาลนฤเบศร์ (แข จันทโรจวงศ์) ผู้ถึงแก่อนิจกรรม และกำหนดฌาปนกิจศพในวันนี้ เป็นคุณย่าที่เคารพรักของข้าพเจ้า ท่านรักใคร่มีอุปการคุณแก่ข้าพเจ้าเสมือนบุตรของท่านผู้หนึ่ง เมื่อเล็ก ๆ ท่านเป็นผู้นำข้าพเจ้าไปฝากตัวเข้าเรียนที่โรงเรียนอัสสัมชัญ บางรัก จนกระทั่งสำเร็จประโยคมัธยมจากโรงเรียนนี้ ท่านเป็นผู้มีใจบุญกุศลและศรัทธาปสาทะในบวรพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง เป็นที่เคารพรักของบรรดาลูกหลาน และญาติมิตรทุกคน ถึงแม้ว่าทุกท่านต่างก็ทราบดีอยู่แล้วว่า ความตายเป็นของธรรมดา และทุกคนไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เพราะชีวิตเป็นของไม่เที่ยงก็ตาม แต่การจากไปของท่านก็ย่อมทำให้ผู้อยู่ข้างหลังว้าเหว่ไม่สามารถหักห้ามความเศร้าโศรกอาลัยไว้ได้ ต่างก็รำลึกถึงพระคุณและผลในบุญของท่านด้วยความกตัญญูกตเวทีและทำบุญสวดมนต์ภาวนาขอให้วิญญาณของท่านไปสู่สุขคติในภพหน้า

สำหรับประวัติของคุณย่า ข้าพเจ้าได้รวบรวมและเรียบเรียงไว้แต่โดยย่อดังต่อไปนี้

คุณหญิงแข เพ็ชราภิบาลนฤเบศร์

นามเดิม แข จันทโรจวงศ์ เกิดเมื่อวันที่ ๑๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๑๖ เป็นบุตรี พระยาวรวุฒิไวย (น้อย จันทโรจวงศ์) ผู้ว่าราชการเมืองพัทลุง และคุณหญิงนุ่ม วรวุฒิไวย เมื่ออายุได้ ๑๙ ปี ได้ทำการสมรสกับพระยาเพ็ชราภิบาลนฤเบศร์ (พ่วง ณ สงขลา) พำนักอยู่กับท่านบิดาที่จวนเจ้าเมืองพัทลุง จนกระทั่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้พระยาเพ็ชราภิบาลไปดำรงตำแหน่งพระยาเมืองหนองจิก(ปัจจุบันเป็นอำเภอขึ้นอยู่กับจังหวัดปัตตานี) แล้วก็ได้อพยพครอบครัวไปตั้งหลักฐานอยู่ที่เมืองหนองจิกเป็นลำดับมาจนกระทั่งพระยาเพ็ชราภิบาลถึงแก่อนิจกรรม ณ ที่นั้น

คุณหญิงแข ฯ มีบุตรและธิดากับพระยาเพ็ชราภิบาลนฤเบศร์ ๑๐ คน เป็นชาย ๒ คน หญิง ๘ คน ถึงแก่กรรมไปแล้ว ๓ คน รวมบุตรชายคนหัวปี คือ

หลวงจรูญบุรกิจ (จรูญ ณ สงขลา) อีก ๒ คนเป็นหญิงถึงแก่กรรมเมื่อยังเป็นเด็ก มีบุตรธิดาที่มีชีวิตอยู่ ๗ คน คือ

๑. นายวิชิตตุรงคศักดิ์ (สว่าง ณ สงขลา)

๒. นางกำจรจตุรงค์ (บุบผา อินทรโยธิน)

๓. นางนฤบดินทร์ (สายหยุด ณ ระนอง)

๔. นางสกลรักษา (ยุพา ณ พัทลุง)

๕. นางสุวรรณ ณ สงขลา

๖. นางลมุล ณ สงขลา

๗. นางจรัส ณ มหาไชย

ทางมารดาของคุณหญิงแข เพ็ชราภิบาลนฤเบศร์ คือ คุณหญิงนุ่ม วรวุฒิไวย นั้น ก่อนที่จะสมรสกับพระยาวรวุฒิไวย ได้เป็นภรรยาพระทิพย์กำแหงสงคราม ซึ่งเป็นบุตรพระยาวรนารถสัมพันธ์ ผู้ว่าราชการเมืองปะเหลียน (เป็นอำเภอขึ้นจังหวัดตรังเดี๋ยวนี้) มาก่อน เมื่อพระทิพกำแหงสงครามถึงแก่อนิจกรรมลง จึงได้สมรสกับพระยาวรวุฒิไวย ซึ่งเป็นน้องของพระทิพกำแหงสงคราม มีบุตรติดมา ๒ คน ชื่อหลวงเทพภักดี (ปู่ข้าพเจ้า) และนายช่วง จันทโรจวงศ์

คุณหญิงแข เพ็ชราภิบาลนฤเบศร์ เป็นสตรีที่มีความงามพร้อมด้วยรูปสมบัติและคุณสมบัติ และเป็นที่รักใคร่นับถือของบรรดาญาติมิตรโดยทั่วไป ท่านมิได้เจ็บป่วยเป็นโรคอะไรเลย ได้ถึงแก่อนิจกรรมลงด้วยความชรา ณ ที่บ้านของนายเสนอ ณ สงขลา ตำบลบางเขน จังหวัดพระนคร ก่อนถึงแก่อนิจกรรมท่านมีอาการอ่อนเพลียลงไปวันละเล็กละน้อย แล้วก็หลับไปโดยไม่มีวันตื่นด้วยอาการอันสงบที่สุด เสมือนผลไม้ที่สุกงอมหล่นลงจากต้นฉะนั้น คำนวณอายุท่านได้ ๙๐ ปี

เพื่อเป็นอนุสรณ์ในการฌาปนกิจศพคุณย่าในวันนี้ ข้าพเจ้าได้จัดพิมพ์หนังสือหลักธรรมทางพุทธศาสนารวม ๔ เรื่อง เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทีครั้งสุดท้าย มอบเป็นกุศลธรรมวิทยาทาน แด่ท่านผู้มีเกียรติที่มาประชุมเพลิงในวันนี้ และขอให้ผลบุญกุศลนี้จงประสบแก่ท่านผู้เรียบเรียงหนังสือดังกล่าวด้วย

ด้วยผลบุญที่ลูกหลานญาติมิตรทุกคนได้ประกอบขึ้นแล้วอุทิศให้คุณย่าและผลแห่งคุณงามความดีที่คุณย่าได้สร้างสมมาตลอดอายุขัย อีกทั้งบุญกุศลอันใดจักเกิด

มีขึ้นเนื่องในการบำเพ็ญกุศลธรรมวิทยาทานในการพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้น หากคุณย่าจะได้ทราบด้วยญาณวิถีใดๆ ก็ตาม ขอจงได้โปรดเป็นปัจจัยและพลังอันมหาศาล นำดวงวิญญาณของคุณย่าที่เคารพรักไปสู่ความสงบสุขในสัมปรายภพนั้นด้วย เทอญ

วิเศษ จันทโรจวงศ์

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๐๕

คู่มือบรรเทาทุกข์

โดย

พระสุทธิธรรมรังสีคัมภีรเมธาจารย์

(พระอาจารย์ ลี ธมฺมธโร)

วัดอโศการาม จังหวัดสมุทรปราการ

หมวดที่ ๑

คู่มือบรรเทาทุกข์

สมุฏฐานของโรคที่จะเกิดขึ้นในร่างกายของมนุษย์มีอยู่ ๒ ทาง คือ

ก. ธาตุสมุฏฐาน

ข. กรรมสมุฏฐาน

ก. ธาตุสมุฏฐาน คือ โรคเกิดขึ้นจากความแปรปรวนของธาตุทั้งหลาย ๕ อย่าง มี

๑. ธาตุดิน คือ สิ่งที่ข้นแข็งซึ่งมีในร่างกายของเรานี้ มีกระดูก เนื้อ หนัง เป็นต้น

๒. ธาตุน้ำ มีน้ำลาย น้ำมูก น้ำเลือด เป็นต้น

๓. ธาตุไฟ คือความอบอุ่นซึ่งมีอยู่ในร่างกายของเราทุกคน

๔. ธาตุลม คือสิ่งที่พัดไปมาอยู่ในร่างกายมีลมหายใจ เป็นต้น

๕. **อากาศธาตุ** คือช่องว่างซึ่งมีอยู่ในอวัยวะสำหรับถ่ายส่วนต่าง ๆ ของร่างกายให้เชื่อมกัน มีช่องหู ช่องตา ช่องจมูก ช่องปาก และอวัยวะส่วนอื่น เช่น ขุมขน เมื่อเกิดความไม่เสมอภาค ไม่พอเหมาะพอดีในระหว่างกันและกัน จึงเป็นเหตุให้เกิดโรคขึ้นได้ทางหนึ่ง เรียกว่า "**ธาตุสมุฏฐาน**"

ข. **กรรมสมุฏฐาน** คือโรคเกิดขึ้นจากกรรมจิต ได้แก่การนึกคิดไปในอารมณ์ต่าง ๆ อันเป็นสิ่งไม่พึงปรารถนา คิดนึกมากเข้าเป็นเหตุให้เสียกำลังใจหนักเข้าก็จะเกิดโรคขึ้นได้ชนิดหนึ่ง (จิตแปรปรวน) วิธีการแก้ไขพยาบาล เพื่อบรรเทาทุกข์มีอยู่ ๒ ทาง เรื่องนี้ผู้ป่วยและอาพาธควรสำรวจในตนเองว่า โรคของเรามันเกิดทางไหนก่อน จะได้มีวิธีแก้ไขให้ดีขึ้น วิธีการแก้ไขนั้นก็มีอยู่ ๒ อย่าง

๑. **เภสัชกรรม** ให้ประกอบยาขึ้นด้วยธาตุต่างๆ ให้เหมาะสมกันกับโรคที่เกิดขึ้นนั้น ๆ ก็จะได้บรรเทาทุกข์หรือหายไป

๒. **ธรรมโอสถ** อาศัยปรับปรุงตัวเอง ควรทำใจของตนให้น้อมไปในอารมณ์ที่ดี เป็นบุญเป็นกุศลเป็นต้นว่า ตั้งสัตย์บลบาลสร้างความดีให้เกิดขึ้นโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น เราจะทำบุญใส่บาตรอย่างนั้น ๆ หรือเราจะบวชบำเพ็ญศีลอย่างนั้น ๆ หรือเราจะสร้างพระพุทธรูปอย่างนั้น ๆ หรือเราจะตั้งใจสวดมนต์ภาวนาอย่างนั้น ๆ บางทีมีเจตนารมณ์ดีเกิดขึ้นในดวงจิต ใจก็จะเบิกบาน เป็นการสร้างกำลังใจให้เกิดมีพลังงานขึ้นในตน ก็จะสามารถระงับโรคที่จะเกิดขึ้นได้อย่างหนึ่ง

อธิบายขยายความเพิ่มเติม เพื่อเป็นแนวทางความคิดของคนที่ป่วยและนายแพทย์ผู้พยาบาลอีกตอนหนึ่ง คนที่ป่วยนั้นมีหน้าที่จะต้องสำรวจตัวเอง ถ้าไม่สามารถจะทราบได้ ก็ควรแสวงหาท่านผู้ที่มีความสามารถ ท่านจะให้คำแนะนำแก่เรา เป็นต้นว่า โรคชนิดนี้ควรรักษาด้วยยา ก็ควรจะไปติดต่อกับนายแพทย์ผู้พยาบาล เพื่อจะได้มีหนทางบรรเทาทุกข์ของผู้ป่วยเมื่อนายแพทย์แนะนำเราด้วยประการใด เราผู้ป่วยมีหน้าที่จะพึงรักษาอยู่ ๒ ทาง คือ

ก. ปฏิบัติตนตามระเบียบกฎเกณฑ์ของนายแพทย์ที่ตั้งไว้แล้วว่าเป็นความดี

ข. ผู้ป่วยก็ควรที่จะยกร่างกายของตนที่ป่วยนั้นให้แพทย์เป็นผู้ออกความคิดความเห็น ให้อิสระแก่นายแพทย์ผู้พยาบาล เรื่องตายและเรื่องหายเป็นหน้าที่ของนายแพทย์ ผู้ป่วยไม่ควรกังวล เรามีหน้าที่อยู่อย่างเดียวคือ รักษาใจของเรา ทำใจของเราให้เป็นอิสระขึ้นในตัวน้อมนึกไปในอารมณ์ที่ดีที่ชอบ เพื่อสร้างพลังงานของดวงจิตให้เข้มแข็ง เพื่อช่วยเหลือนายแพทย์ผู้พยาบาล ต่างคนต่างช่วยเหลือกันได้อย่างนี้ ก็จะเป็นที่เบาใจของกันและกัน นายแพทย์ก็มีอิสระภาพในการที่จะรักษาร่างกายของเรา ตัวของเราเองก็มีอิสระภาพในทางใจ ก็เป็นเหตุที่จะคลายความทุกข์ที่เป็นอยู่นั้นให้คลี่คลายไปได้ ถึงแม้จะตายไปก็ต่างคนต่างพยาบาลรักษากันเต็มฝีมือ นายแพทย์รักษากาย คนป่วยรักษาใจ ถึงแม้จะตายไปก็ไม่เสียที ยังมีความดีติดตนไปด้วย เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ชื่อว่าเป็นผู้มียาทั้งสองขนานประจำตน คือ เภสัชกรรมเป็น

เรื่องของนายแพทย์ ธรรมโอสถเป็นเรื่องของผู้ป่วย จะได้ช่วยกันพยุงบำรุงขึ้นซึ่งความเป็นอยู่ของตน อันนี้เป็นหน้าที่ของคนไข้ ส่วนหน้าที่ของนายแพทย์ผู้พยาบาลนั้นก็ควรจะทราบไว้ในเรื่องสมุฏฐานของโรค ว่าเกิดขึ้นมาจากสมุฏฐานอะไร ถ้าทราบว่าเกิดจากธาตุสมุฏฐานก็จะต้องประกอบยาให้ถูกต้อง ถ้าทราบว่าเกิดขึ้นจากกรรมสมุฏฐาน ก็ควรใช้วิธีการอย่างอื่น เพื่อเป็นการบำรุงดวงจิตของผู้ป่วย เช่น แสดงมรรยาท อัธยาศรัยใจคอ ให้เป็นที่พอใจของคนเจ็บ หรือแนะนำชักจูงให้ยินดีในทางบำเพ็ญกุศล เช่น แนะนำให้ตักบาตร แนะนำให้สวดมนต์ ขลบวช เพื่อเป็นการน้อมนำใจของบุคคลผู้นั้นไปในทางที่ชอบอย่างนี้ท่านเรียกว่าเป็นธรรมโอสถ บางคราวควรใช้ยามาก ๆ ก็จะใช้เพียงเล็กน้อย โรคนั้นก็จะหายไป สิ่งเหล่านี้นายแพทย์ผู้ชำนาญก็คงจะได้พบผ่านมาบ้าง ตัวอย่าง เช่น เป็นโรคมาก ๆ ถ้ามีวิธีการปลุกปลอบบุคคลผู้นั้นให้เป็นที่พอใจ โรคที่ควรกำเริบขึ้นก็จะมีอาการลดลง ควรตายใน วันนี้ ก็อาจจะยืดเวลาไปถึง

วันหน้าเดือนหน้าก็เป็นได้ ตัวอย่างเช่น คนบางคนเดินไปถูกหนามตำ สำคัญว่างูกัด เมื่อเข้าใจผิดเช่นนั้นอาการปวดก็จะกำเริบขึ้นได้ทันที บางคราวถูกตะขาบกัดก็สำคัญว่าหนามตำ ความเข้าใจเช่นนั้น ก็สามารถกันพิษตะขาบมิให้กำเริบขึ้นได้ ถ้าไปถึงนายแพทย์ผู้มีความรู้ เขาก็บอกว่าตะขาบกัด ใจคนนั้นก็เริ่มเสีย พิษที่ปวดก็กำเริบ เรื่องทั้งหลายเหล่านี้เป็นข้อพิศูจน์ในเรื่องกรรมสมุฏฐาน

อธิบายถึงเรื่องของกรรม คำที่ว่า "**กรรม**" นี้มีอยู่ ๒ ประเภท

ข. กรรมวิบาก คือ ผลกรรมเก่าซึ่งทำไว้แต่ปางก่อนมาให้ผลในทางกาย ทำธาตุทั้งหลายให้แปรปรวนก็เกิดโรคขึ้นได้ชนิดหนึ่ง บางคราวรักษาถูกต้องตามหลักพยาบาลก็ไม่หาย เวลาจะหายไปกินน้ำเสกของพระแม้กลืนเดียวก็หายได้ อันนี้เป็นก็เรื่องบำรุงน้ำใจได้ส่วนหนึ่งโรคชนิดนั้นคือเกิดจากวิบากผลกรรมเก่า บางทีก็ลามขึ้นไปถึงดวงจิต ทำให้จิตแปรปรวน การป่วยของร่างกายก็กำเริบหนักขึ้น บางคราวก็หมดหวัง แต่มัน

ก็หาย บางคราวก็มีหวัง แต่มันก็ตาย อันนี้ก็ควรจะถือว่า โรคเกิดขึ้นจากกรรมเก่า เราก็ควรคิดแก้ไขในทางธาตุสมุฏฐานบ้าง กรรมสมุฏฐานบ้าง จึงจะเป็นไปเพื่อบรรเทาทุกข์

ข. บางคราวเกิดขึ้นจากจิตที่เป็นกรรมใหม่ๆ ซึ่งเราได้สร้างขึ้นในใจตนเอง เรียกว่า **กรรมจิต** เช่น โกรธถึงขนาด เกลียดถึงขนาด รักถึงขนาด ฟุ้งสร้านถึงขนาด จิตดิ้นรนเต็มที่ แล้วมลทินที่หุ้มห่ออยู่ในใจก็จะกระเด็นออกมา แล้วคลุกเคล้ากับธาตุต่างๆ มีโลหิตเป็นต้น แล้วแล่นไปในส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ทำให้อ่อนเพลีย เมื่อโลหิตก้อนนั้นไปหยุดในส่วนใดของร่างกายก็จะเกิดเป็นโรคขึ้นในที่นั้น ๆ ใจก็ขุ่นมัว ธาตุก็ขุ่นมัว อย่างน้อยก็ไม่สบาย ต้องรีบหาทางแก้ไขเสียโดยเร็ว มิฉะนั้นจะเป็นโรคได้ ดังอุปมา จิตเหมือนปลาอยู่ปลักหรือแอ่ง เมื่อคนไปกวน ปลาต้องดิ้นรนแล่นไปมา น้ำคาวหรือเมือกที่เกาะอยู่ในตัวของมันก็จะหลุดลอยออกมา น้ำนั้นก็จะขุ่น ตะกอนก็ฟุ้งขึ้นมา ตาปลาก็มืด นานเข้าน้ำคาวปลาก็เกาะละอองน้ำ แล้วก็กลายให้เป็นกำเหนิด

ของสัตว์ได้ชนิดหนึ่ง มากเข้าก็จะทำให้น้ำในที่นั้นโสโครก ใช้การไม่ได้เลย เหตุนั้นเมื่อสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นเต็มที่ของมัน อำนาจแห่งกรรมจิตอันนั้น ก็สามารถที่จะลุกลามให้เกิดโรคทางร่างกายได้อีกอย่างหนึ่ง ถ้าโรคในร่างกายก็กำเริบ และโรคในดวงจิตก็กำเริบ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็รักษายาก ถึงจะรักษาง่ายก็หายช้า

ฉะนั้น เรื่องของกรรมนี้ บางคราวเกิดทางกายก่อนแล้วลามไปถึงจิต นี่คือ **กรรมวิบาก** บางคราวเกิดขึ้นในดวงจิต แล้วลามไปสู่ร่างกาย นี่คือ **กรรมจิต** กรรมสองชนิดนี้ เมื่อเรารู้ชัดว่า อันนี้เกิดจากกาย อันนี้เกิดจากจิต ก็ควรประกอบยาทั้งสองขนานดังกล่าวมาก็จะเป็นทางบรรเทาทุกข์ได้เป็นอย่างดี สิ่งเหล่านี้ได้ปรากฏผ่านมาแก่ผู้เขียนเรื่องนี้ แต่จะนำมาเขียนให้สิ้นสุดลงไปนั้น เป็นเรื่องยืดยาวมาก ฉะนั้น ผู้มีปัญญาจงพิจารณาดูเอาเถิด

"อโรคยา ปรมา ลาภา"

ความไม่มีโรคเป็นลาภอย่างยิ่ง

"ปัญจะมาเร ชิเน นาโถ ปัตโต สัมโพธิ มุตตะมัง อรหัง พุทโธ อิติปิโส ภควา นมามิหัง"

สวดมนต์เวลาเรานอนป่วย ให้สวดทุกวันเท่าอายุของตนได้ ดีที่สุด ถ้าไม่สามารถ ให้สวดวันละ ๓ ครั้ง ๗ ครั้งก็ได้.

หมวดที่ ๒

มนุษยธรรม

โลกทั้งหลายต้องการความยุติธรรม มนุษย์ทุกเหล่า บุคคลทุกประเภทผู้จะให้ความยุติธรรมแก่โลกได้ต้องมีมนุษยธรรมจึงจะเป็นไปได้ มนุษยธรรมนั้นไม่ใช่ลัทธิศาสนาใดๆ ทั้งหมด เมื่อคนเกิดมาแล้วในโลก เขาย่อมปรารถนาความยุติธรรมด้วยตัวของเขาเอง บางคราวก็สำเร็จเป็นไป บางคราวก็ไม่สำเร็จอย่างความต้องการ ที่เป็นไปเช่นนั้น เพราะมีมนุษยธรรม บางขณะจิต อมนุษยธรรมก็เกิดขึ้นมาแทรก เหตุอันนี้จึงไม่ให้เป็นไปตามปรารถนาของตนได้

ฉะนั้น ในที่นี้จึงขอชี้แนวทางเพื่อเป็นเครื่องประคับประคองจิตของบุคคลทั้งหลายในโลก ถึงแม้จะขาดไปบ้างก็ควรให้มีชั่วขณะยาว ๆ ก็ยังเป็นการดี

ข้อ ๑. จงทำจิตของตน มัธยัตถ์ไว้ในความรัก และความชอบใจในบุคคลและสิ่งของต่างๆ ให้พอดีพองาม อย่าให้จิตของตนตกไปจนหลงลืม เป็นเหตุให้หลวมตัวในความประพฤติที่เกี่ยวเนื่องด้วยวัตถุและบุคคลต่างๆ เมื่อพลาดลงไปแล้วเช่นนั้น ถ้าจะกล่าวทางมรรยาท ก็เป็นเหตุให้เสียชื่อเสียง ถ้าจะกล่าวถึงเรื่องดวงจิตก็เป็นเหตุให้ลุ่มหลง จะได้รับผลสะท้อนเข้ามาถึงตัว คือ ความเศร้าโศรกทรมานใจของตนเอง นั่นคือขาดมนุษยธรรมที่เรียกว่าความพอดี

ข้อ ๒. ทำสิ่งใดที่เกี่ยวเนื่องด้วยบุคคลและวัตถุ อย่าให้มีความลุ่มหลงยังเกิดขึ้นในจิตแห่งตน แม้บุคคลเหล่านั้นจะมีความประพฤติไม่เป็นที่พอใจแห่งตน และเข้าของที่เราได้มาก็เป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาแห่งตน ถึงอย่างนั้นก็ควรพิจารณาดูให้ดีว่าบุคคลนั้น ๆ เขามีความดีติดตัวของเขาอยู่บ้างหรือเปล่า และของเหล่านั้นมันจะเป็นสิ่งให้เกิดประโยชน์แก่เราได้บ้างกระมัง เมื่อเรายับยั้งดวงจิตของเราไว้ได้ ก็คลายออกจากความไม่ชอบใจ

และโทสะ อันจะทำให้ยังเกิดเมตตาจิตขึ้นได้ในตน ผลที่จะพึงได้รับ คนนั้นก็จะกลายเป็นเพื่อนเป็นมิตรของเรา เราได้วัตถุต่าง ๆ ก็จะเป็นประโยชน์อย่างอื่นได้อีก เช่น เราต้องการสิ่วแต่เราได้ตะปูมา นั้นชื่อว่าไม่สมหวัง แต่ถึงอย่างนั้นมันก็เป็นประโยชน์อย่างอื่นได้ต่อไป

อีกอย่างหนึ่งผลของเมตตาจิตจะยังความเห็นใจให้ทรงอยู่ได้นาน "**นี่เรียกว่ามนุษยธรรมซึ่งควรถือเป็นความประพฤติในระหว่างกันและกันทั่วโลก**"

ข้อ ๓. จะทำสิ่งใดทั้งหมดให้มีความซื่อสัตย์ตรงไปตรงมา ต่อหน้าประพฤติตนอย่างไร ลับหลังประพฤติตนอย่างนั้น แม้อำนาจใด ๆ อันเป็นสิ่งน่าสะพึงกลัว ก็ควรทำใจของตนให้กล้า พอเหมาะพอควร ถ้ากล้าเกินพอดีไปแล้วก็เป็นเหตุให้เสีย ถ้ากลัวเกินพอดีไปก็เป็นเหตุให้เสีย เช่นเราจะประกอบกิจการอันใดในระหว่างกันและกัน ถ้ามีความกลัวเข้าแล้วก็เป็นเหตุให้เสียการงาน ถ้ากล้าเกินไปก็เป็นเหตุให้ผิดพลาดจากการงานได้เหมือนกัน ฉะนั้น จึงควรมัธยัตถ์อยู่ใน

ความพอดี จึงจะเป็นไปด้วยความเรียบร้อยในระหว่างบุคคลและวัตถุต่าง ๆ ในโลกจึงเรียกว่า "มนุษยธรรม"

ข้อ ๔. เราจะทำสิ่งใดลงไปด้วยกายวาจาใจก็ตามที่เนื่องด้วยวัตถุและบุคคลในโลกนี้ ให้พิจารณาทบทวนดูเหตุผลเสียก่อน ถ้าประกอบไปด้วยเหตุผลแล้วจึงเป็นสิ่งที่ควรเชื่อถือและประพฤติตาม จึงจะไม่ตกไปในฝ่ายที่หลง ต้องเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งมนุษยธรรม คือมีสติอันรอบคอบ มีปัญญาสมบูรณ์ด้วยเหตุผล บุคคลผู้ใดประพฤติได้เช่นนี้จะคบค้าสมาคมใด ๆ ก็จะมีแต่เพื่อนมิตรสหาย ยังความเจริญให้เกิดขึ้นแก่ตนแก่ชุมนุมชน ยังวัตถุต่าง ๆ ให้เจริญงอกงามขึ้น ซึ่งตนปรารถนาอยู่ทุกผู้ทุกคน

โลกที่เราอาศัยกันอยู่ทุกวันนี้ เป็นสิ่งที่เกิดมาก่อนพวกเรานมนาน แม้ลัทธิศาสนาใด ๆ ทั้งหมดก็ทยอยเกิดขึ้นภายหลังทั้งสิ้น ฉะนั้น โลกที่เราอาศัยอยู่นี้ บางคราวก็เจริญทั้งวัตถุและบุคคลย่อมเป็นได้ด้วยความสวัสดิภาพทั่วถึงกัน บางคราวมนุษย์และวัตถุก็เสื่อมโทรมแทบจะจมลงในท้องมหาสมุทร ความเป็นมา

ของโลกมนุษย์ทั้งหลายก็เป็นกันมาอยู่อย่างนี้ บางคราวบางสมัย ในด้านบุคคลก็เจริญรุ่งเรืองมีความร่มเย็นเป็นสุข แต่ในด้านวัตถุยังไม่เจริญก้าวหน้าก็มี ก็เพราะมนุษย์มีมนุษยธรรมประจำจิต ในด้านวัตถุจึงเจริญรุ่งเรืองให้ผลแก่มนุษย์ที่มีมนุษยธรรม ได้รับความร่มเย็นเป็นสุขทั่วกัน

บางคราวบางสมัยใจมนุษย์ไม่มีมนุษยธรรม มนุษยธรรมเสื่อมทรามด้วยความประพฤติ ใช้อำนาจเกินควรแก่ภาวะของตน จนเป็นเหตุให้วัตถุเหล่านั้นมาทำลายความร่มเย็นเป็นสุขของประชาชนในโลก หลักความจริงมีอยู่ว่า เมื่อมนุษย์เป็นคนไม่ดี แม้วัตถุเหล่านั้นจะเป็นของดีก็ตาม มันก็จะต้องกลับกลายให้โทษแก่ปวงชนได้เหมือนกัน ถ้ามนุษย์มีธรรมประจำใจ สิ่งทั้งหลายที่ให้โทษก็จะกลายเป็นประโยชน์ ฉะนั้น เมื่อปวงชนพลโลกทั้งมวลทำตนให้ตั้งอยู่ในมนุษยธรรมด้วยดีแล้ว คนทั้งหมดในโลกนี้ก็เสมือนหนึ่งเป็นญาติมิตรซึ่งกันและกัน ถ้าบุคคลใดไม่มีมนุษยธรรมประจำใจแม้บุตรภริยาสามีก็จะแตกแยกกัน เพื่อนมิตรสหายก็จะ

กลับกลายเป็นศัตรู เมื่อส่วนย่อย ๆ กลับกลายเป็นเช่นนี้ได้แล้ว ส่วนใหญ่ คือมหาสงครามก็จะหลีกเลี่ยงไม่พ้น มนุษย์ทั้งหลายจะหนีไปได้อย่างไร

ฉะนั้น มนุษย์ทั้งหลายทั่วโลกควรมีมนุษยธรรม จะได้เห็นว่ามนุษย์ทั้งหลายเป็นเพื่อน เป็นมิตรสหายของตนทั้งสิ้น จะแสดงมรรยาทอัธยาศัยในระหว่างกันและกันก็เป็นไปด้วยไมตรีจิต เป็นไปเพื่อความยุติธรรมของโลกที่กล่าวมานี้เป็นหลักธรรมชาติ เป็นหลักธรรมดาซึ่งมีอยู่ประจำโลก

แม้ผู้ถือลัทธิศาสนาต่าง ๆ กัน ก็ควรที่จะช่วยเหลือสงเคราะห์ซึ่งกันและกันได้อยู่ ควรที่จะระลึกถึงมนุษยธรรม ช่วยเหลือกันในด้านมนุษย์ แม้ในพระพุทธศาสนาเอง พระพุทธเจ้าก็สรรเสริญบุคคลผู้ช่วยเหลือกันในด้านมนุษยธรรมหรือลัทธิอื่น ๆ เช่น โรมันคาทอลิก คริสเตียน ผู้มีมนุษยธรรมสูงบางคน ซึ่งปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ เมื่อผ่านมาในบ้านเมืองของเราจะรู้สึกว่าเป็นคนมีมรรยาทสูง มีความรู้สูง ตามที่เคย

สังเกตุเห็น เช่นเขาได้ช่วยบริจาคเงิน ช่วยสร้างวัดวาอาราม โบสถ์ วิหาร บางที่ผู้เขียนก็เกิดสงสัยว่าเขานับถือศาสนาอะไร จึงถามว่า "**ท่านนับถือศาสนาอะไร**" เขาตอบว่า "**นับถือศาสนาคริสเตียน**" เรานึกว่าเขาเหล่านั้นมีมนุษยธรรมเต็มที่ในดวงใจของเขา ฉะนั้นเขาจึงเป็นผู้เจริญ อนึ่ง ในทางธรรมของพระพุทธศาสนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเองตรัสไว้คำหนึ่งว่า "**ท่านทั้งหลาย ที่จะช่วยเหลือมนุษย์นอกจากลัทธิของตนให้ท่านนึกถึงมนุษยธรรม อย่าเอาลัทธิศาสนามาเป็นเครื่องขัดขวางจะเป็นโทษ**" เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้มีวิชาความรู้สูงในด้านมนุษยธรรม ย่อมเป็นผู้สมบูรณ์ในสังคมต่าง ๆ สามารถที่จะเชื่อมสัมพันธไมตรีในระหว่างกันและกันได้เป็นอย่างดี

ฉะนั้น ขอท่านผู้อ่านจงพิจารณาดูด้วยปัญญาของตนเอง

หมวดที่ ๓

แนวทางของพระพุทธศาสนา

ที่จะแสดงต่อไปนี้เป็นเรื่องแนวทางของพระพุทธ-ศาสนาอันเกิดขึ้นจากบุคคลหนึ่ง ซึ่งปวงชนได้เคารพยกย่องว่าเป็นคนดีเป็นผู้ชี้แนวทางให้เรา คนใดได้ศึกษาอบรมแล้ว จะเชื่อถือหรือไม่เชื่อถือ ท่านผู้นั้นไม่มีกฎ-ข้อบังคับบัญชาใด ๆ ทั้งหมด เมื่อประชาชนเหล่าใดเห็นว่า เป็นสิ่งที่ชักนำตนให้เป็นคนดีได้ ก็ต่างคนต่างเคารพนับถือลัทธินั้น ๆ เรียกว่า "ศาสนา" สำหรับพระพุทธ-ศาสนานี้ ถ้าจะกล่าวโดยสรุปลงแล้วก็มีอยู่ ๓ อย่าง

๑. สิ่งใดๆ ทั้งหมดซึ่งเป็นความชั่วและเสียหายเมื่อทำลงไปแล้วด้วย กาย วาจา ใจ ยังผลให้เดือดร้อนแก่ตนและคนอื่น สิ่งนั้นไม่ควรทำ แม้เรากำลังทำอยู่ก็ให้คิดเสียว่า เราจะต้องพยายามและเลิกในสิ่งนั้น ๆ

๒. สิ่งใดที่เป็นคุณงามความดีทั้งหมดซึ่งตนได้ทราบอยู่แล้ว ก็ควรสะสมก่อสร้างให้เกิดขึ้นในตน สิ่งใดที่ตนทำอยู่ก็ให้รักษาไว้ด้วยดี ที่ท่านเรียกว่า "**อารักขาสัมปทา**" ความดีอันใดที่ตนยังไม่สามารถจะทำได้ ก็ให้มุ่งไปให้ถึงจุดนั้น ๆ อยู่เสมอ

๓. เราจะประกอบกิจการใด ๆ ทั้งหมด ให้ทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ ทำใจของตนให้บริสุทธิ์สะอาด ถ้าไม่สามารถทำได้เป็นนิจ ก็ควรให้เกิดมีขึ้นเป็นครั้งเป็นเป็นคราวก็ยังดี

ทั้ง ๓ ข้อความนี้เป็นจุดประสงค์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระองค์ทรงสั่งสอนตามความเป็นจริงของโลก ทรงตรัสว่า "**ขยะ วยะ ธัมมา สังขารา อัปปมาเทนะสัมปาเทถะ**" มีใจความว่า สังขารทั้งหลายเกิดขึ้นแล้วย่อมเสื่อมไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงอย่าได้เป็นผู้ประมาท จงเป็นผู้มีสติอันรอบคอบ มีสัมปชัญญะความรู้อันทั่วถึงโดยสมบูรณ์ ท่านทั้งหลายจะมีความร่มเย็นเป็น

สุข โดยใจความก็คือ สิ่งที่ปรากฏอยู่ในโลกนี้อันสำเร็จมาจากกรรม เรียกว่า "**สังขาร**" สังขารนั้นโดยคติธรรมมี ๒ ประเภท

ก. สังขารโลก

ข. สังขารธรรม

ก. สังขารโลก คือโลกธรรมทั้ง ๘ ประการ มี ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข อันเป็นสิ่งที่ปรารถนากันขึ้นชื่อว่าสังขาร เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อมแปรรูป ที่เรียกว่า **อนิจจัง** ฉะนั้น ผลอีกอย่างหนึ่งอาจจะแซกขึ้นได้ เช่น เรามียศ เสื่อมจากยศ เรามีลาภ เสื่อมจากลาภ เรามีความสรรเสริญ กลายเป็นถูกติเตียน เราเคยมีความสุขอันเกิดจากทรัพย์ กลับกลายเป็นคนทุกข์ร้อน อัตคัดขาดแคลนอย่างนี้ก็มี ฉะนั้น ท่านจึงสอนอย่าให้ประมาทหลงอยู่ในเรื่องเหล่านั้น ถ้าใครสำนึกไม่ได้ก็ต้องกลายเป็นทุกข์

ข. สังขารธรรม ได้แก่ธาตุ ขันธ์ อาตยะ ซึ่งอยู่ในตนอันเป็นผลเกิดขึ้นจากอวิชชา และสังขารที่ปรุง

อยู่ในดวงจิต จึงเกิดผลขึ้นมาเป็นสังขารธรรมส่วนหนึ่งภายนอก

(ก) ธาตุที่ประกอบกันขึ้นเป็นสังขารธรรมมี ๖ ประการ คือ

๑. ส่วนใดที่ข้นแข็งซึ่งมีอยู่ในตัวเรา เช่น กระดูก และเนื้อหนังเหล่านี้ ท่านเรียกว่า *ธาตุดิน*

๒. ส่วนใดที่เหลว เอิบอาบ ซาบอยู่ในอวัยวะร่างกายทั้งหมด มีโลหิต เป็นต้น ท่านเรียนว่า *ธาตุน้ำ*

๓. ส่วนใดที่พัดไปมาในส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย มีลมหายใจเป็นต้น ท่านเรียกว่า *ธาตุลม*

๔. ส่วนใดที่ให้ความอบอุ่นแก่อวัยวะทั้งมวล ท่านเรียกว่า *ธาตุไฟ*

๕. ส่วนที่เป็นช่องว่าง ซึ่งมีอยู่ในร่างกาย เป็นสถานที่ถ่ายเข้าถ่ายออกของธาตุทั้งปวง เช่น ช่องตา หู จมูก ปาก จนตลอดถึงช่องขุมขน ช่องเหล่านี้เป็นช่องถ่ายอากาศยังความเคลื่อนไหวของมนุษย์ให้เกิดได้ ท่านเรียกว่า *อากาศธาตุ*

๖. ส่วนต่าง ๆ ทั้งหมดนี้ ถ้าไม่มีวิญญาณครอบครองอยู่ ก็เสมอเหมือนถ่านไฟฉายที่หมดไฟแล้ว ไม่สามารถยังความสว่างและเคลื่อนไหวให้เกิดขึ้น เมื่อจิตวิญญาณครอบครองอยู่ตราบใด ยังคุณภาพและส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ให้เป็นประโยชน์แก่บุคคลและสัตว์ เพราะมีตัวรู้เป็นผู้ยังการ ดีชั่วบาปบุญ ย่อมสำเร็จขึ้นจากตัวรู้เป็นปฐมเหตุ ท่านเรียกชื่อว่า "*จิตวิญญาณธาตุ*"

ทั้ง ๖ ประการนี้เรียกว่า "สังขารธรรม"

(ข) **ขันธ์** สิ่งที่แยกออกเป็นประเภท ๆ ซึ่งมีอยู่ในตัวเราทุกคน ท่านเรียกว่า ขันธ์ ๕ คือ

๑. **รูป** คือสิ่งที่เห็นได้ด้วยตาทั้งหมด ภายในและภายนอก ท่านเรียกว่า *รูปขันธ์*

๒. **เวทนา** อันเกิดขึ้นจากจิตวิญญาณ และรูปกระทบกัน มีผลเกิดขึ้นในระหว่าง ท่านเรียกว่า *เวทนา* สุขบ้างทุกข์บ้าง มากบ้างน้อยบ้าง นี้คือ *เวทนาขันธ์*

๓. **สัญญา** ความจำได้หมายรู้ในวัตถุและบุคคลทั่วๆ ไป ทั้งภายในและภายนอก ท่านเรียกว่า *สัญญาขันธ์*

๔. **สังขาร** ความคิดปรุงแต่งอันเกิดขึ้นจากดวงจิต คิดดีบ้างชั่วบ้าง ถูกบ้างผิดบ้าง ตามวิสัยของความคิดท่านเรียกว่า *สังขารขันธ์*

๕. **วิญญาณ** ความรู้แจ้งในสมมุติและนิยมทั้งปวง เช่น ตาเห็นรูป หูได้ฟังเสียง จมูกถูกกลิ่น ลิ้นถูกรส กายถูกสัมผัส ใจเกิดอารมณ์ที่คิดนึก มีความรู้สึกรู้แจ้งในอายตนะทั้งปวง ว่าอันนั้นดี อันนี้ชั่ว นั่นประณีตนี่ละเอียด รู้ได้เช่นนี้ ท่านเรียกว่า *วิญญาณขันธ์*

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ ท่านเรียกว่า "**ขันธ์ ๕**" สรุปลงมาในส่วนบุคคลก็คือ กายกับจิต เพียงเท่านี้ สิ่งเหล่านี้ท่านเรียกว่าเป็นสังขารกรรม อันเกิดขึ้นจากอวิชชาเป็นต้นเหตุ

(ค) **อายตนะ** แปลว่า บ่อเกิดแห่งความดีความชั่วได้ทั้งมวล มีอยู่ ๖ อย่าง คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย

ใจ สิ่งเหล่านี้ท่านเรียกว่าเป็นสังขารธรรม อันเกิดขึ้นจากอวิชา คือความรู้ไม่ถึงความจริงเป็นต้นเหตุ สรุปแล้วสังขารโลกอย่างหนึ่ง สังขารธรรมอย่างหนึ่ง สังขารทั้งหลายเหล่านี้ พระองค์ทรงตรัสว่าเป็นของไม่แน่นอนไม่ถาวรมั่นคง เกิดขึ้นแล้วตั้งอยู่ชั่วขณะก็เสื่อมไป แล้วก็เกิดใหม่ หมุนเวียนกัน นั่นแหละคือ **อนิจจังทุกขัง** คือไม่คงที่ แม้จะเป็นความดีและความชั่วก็ตาม ขึ้นชื่อว่าสังขารแล้วต้องเป็นอย่างนั้น เราไม่สามารถจะสกัดกั้นให้อยู่ในความนึกคิดของตนได้ ท่านจึงตรัสไว้ว่า นั่นคือ "**อนัตตา**" เมื่อใครมีปัญญาในตนเองโดยถี่ถ้วนแล้ว ก็จะค่อยคลี่คลายออกซึ่งความยึดถือในสังขารเหล่านั้น ถ้าใครทำจิตของตนให้ตั้งมั่นเป็นสัมมาสมาธิ ก็จะมีวิชชาเกิดขึ้นในตนเอง ก็จะเห็นความจริงของสังขารโลกและสังขารธรรมโดยแจ้งชัด ก็จะได้สลัดสิ่งเหล่านั้นออกจากตน จิตก็จะหลุดพ้นออกจากสังขารทั้งหลาย จะบันลุถึงซึ่งนิรามิสสุขอันประเสริฐในทางพระพุทธศาสนา ที่แสดงมาในสองหมวดนี้เป็น

ธรรมอันสั้นๆ แต่สามารถที่จะอมคำสั่งสอนของพระ-สัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทุกประการ

สรุปแล้วความไม่ประมาท คือความไม่ตายใจ ไม่นอนใจ ไม่ไว้ใจ ในสังขารทั้งหลายเหล่านั้น ส่วนที่เป็นความดีควรได้ควรถึง ให้มีความพยายามสร้างสรรค์ขึ้นให้มีในตน บุคคลผู้นั้นชื่อว่าเป็นผู้ไม่ประมาท

หนังสือ

อวิชชาวินิจฉัย

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (*จันทร์*)

เมื่อครั้งเป็น

พระโพธิวงศาจารย์ สิริจนฺโท

วัดบรมนิวาส เรียบเรียง

อวิชฺชา ปจฺจยา สงฺขารา
สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ

บัดนี้ จักได้วิสัชนา ปฏิจจสมุปบาทปัจจยาการ ซึ่งเป็นทางวิปัสสนานัยตามปาฐะที่ได้ยกขึ้นในเบื้องต้น ตามที่มาว่า อวิชชา ๑ สังขาร ๑ วิญญาณ ๑ นามรูป ๑ อายตนะ ๑ ผัสสะ ๑ เวทนา ๑ ตัณหา ๑ อุปาทาน ๑ ภพ ๑ ชาติ ๑ ชรา ๑ มรณะ ๑ เป็นอาการ ๑๓ แต่ท่านรวมชรากับมรณะเป็น ๑ จึงเป็น ๑๒ เพราะท่านนับอวิชชาเข้าด้วยว่าเป็นอาการ ถ้ายกอวิชชาออกให้เป็นประธานเสีย นับแต่สังขาร วิญญาณไปให้เป็นอาการ ก็คงได้อาการ ๑๒ ไม่ต้องรวมชรามรณะ เหมือนอย่างกายท่านยกให้เป็นประธาน เกสา โลมา ถึงมัตถลุงคัง ๓๒ เป็นอาการของกาย ฉันใด ถ้านับแต่สังขารไปถึงมรณะเป็น ๑๒ ให้เป็นอาการของอวิชชาจะเหมาะดีทีเดียว

บัดนี้ จักจำแนกอวิชชาแลสังขารเป็นต้นต่อไป อวิชชา ๘ สังขาร ๓ วิญญาณ ๖ นามรูป ๒ อายตนะ ๖ ผัสสะ ๖ เวทนา ๖ ตัณหา ๖ อุปาทาน ๔ ภพ ๒ ชาติ ๒ ชรา ๒ มรณะ ๒ ฯ บัดนี้ จักจำแนกอวิชชา ๒ ตามที่มาว่า อวิชฺชาอฏฐวตฺถุกา อวิชฺชา มีวัตถุ ๘ ปุพฺพนฺเตอญาณํ ไม่รู้จักเงื่อนเบื้องต้น ๑ อปรนฺเตอญาณํ ไม่รู้จักเงื่อนเบื้องปลาย ๑ ปุพฺพนฺตาปรนฺเตอญฺาณํ ไม่รู้จักทั้งเงื่อนเบื้องต้นแลเงื่อนเบื้องปลาย ๑ ทุกฺเขอญาณํ ไม่รู้จักทุกข์ ๑ ทุกฺขสมุทเยอญาณํ ไม่รู้เหตุยังทุกข์ให้เกิดขึ้นพร้อม ๑ ทุกฺขนิโรเธอญฺาณํ ไม่รู้จักความดับทุกข์ ๑ ทุกฺขนิโรธคามินิปฏิปทาอญาณํ ไม่รู้จักทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ๑ ปฏิจฺจสมุปฺปาเทอญาณํ ไม่รู้จักปฏิจฺจสมุปบาท คือธรรมอันอาศัยซึ่งกันแลกันเกิดขึ้น ๑ อยํ วุจฺจติ อวิชฺชา อันนี้แล ท่านกล่าวว่า อวิชชามีลักษณะอาการ ๘ ประการดังนี้

บัดนี้จะอธิบายลักษณะอวิชชาทั้ง ๘ ไว้พอเป็นทางดำริแห่งโยคาพจรผู้หวังต่อทางวิปัสสนา ถ้าผู้ใดตรองได้ความชัดขึ้นแล้ว จักได้รับความสบายใจขึ้นมาก เพราะสิ้นวิจิกิจฉาในทางนี้

ข้อที่ ๑ ซึ่งว่าไม่รู้จักเงื่อนเบื้องต้น คือไม่รู้จักชาติความเกิด คือรู้จักแต่ปฏิจฉนุนชาติ คือความเกิดที่ไม่ปกปิดได้แก่คลอดออกมาจากครรภ์มารดาชื่อว่าไม่รู้จักชาติเป็นลักษณะของอวิชชาประการ ๑ ส่วนปฏิจฉนุนชาติ คือความเกิดที่ปกปิดได้แก่กำเนิด ๔ คือเมื่อขณะยังเป็นกะละละอัมพุทะอยู่ท่านให้ชื่อว่าสังเสทะชะกำเนิด เมื่อขณะเป็นขณะเปสิ ท่านให้ชื่อว่าอัณฑะชะกำเนิด เมื่อแตกปัญจสาขา คือศีรษะแขนขาพร้อมแล้วท่านให้ชื่อว่าชลาพุชะกำเนิด เมื่อคลอดออกมาแล้วท่านให้ชื่อว่าอุปปาติกกำเนิด (ลอยเกิด) เบื้องหน้าแต่คลอดแล้วไป คงได้ชื่อว่าอุปปาติกกำเนิดเรื่อยไปจนถึงวันตาย กำเนิดทั้ง ๔ นี้แลเป็นเงื่อนเบื้องต้น เป็นลักษณะของชาติทุกข์ เป็นทุกขสัจจ์ พึงเข้าใจว่าเป็นปัจจุบันอยู่ทุกเมื่อ ปฏิจฉันนชาตินี้เป็นวิชาที่ ๑

ข้อที่ ๒ ซึ่งว่าไม่รู้จักเงื่อนเบื้องปลายนั้น หมายความว่าไม่รู้จักมรณะความตาย รู้จักแต่อัปปฏิจฉันนะมรณะ คือความตายที่ไม่ปกปิด ได้แก่สิ้นลมหายใจแล้วต้องเข้าโลงเท่านั้น ตายอาการนี้เป็นอนาคตเป็นคติของสมุทัย เป็นวิภวตัณหา รู้แต่อัปปฏิจฉันนมรณะนี้ชื่อว่าไม่รู้จักตาย คือไม่รู้เงื่อนเบื้องปลายของตนเป็นอวิชชาประการ ๑ ส่วนปฏิจฉันนมรณะนั้นได้แก่ความตายที่ปกปิด เป็นปัจจุบันตายอยู่เสมอทุกขณะลมหายใจเข้าออก คือเกิดขึ้นวันใดตายก็มีมาแต่วันนั้น ได้แก่ความหายไป คือเด็กหนุ่มสาวในตัวหายไปนั้นเอง เป็นเครื่องหมายให้รู้ว่าตนมีมรณะอยู่เสมอ ปฏิจฉันนมรณะนี้เป็นเบื้องปลายของตนเป็นวิชชาที่ ๒

ข้อที่ ๓ ที่ว่าไม่รู้จักทั้งเบื้องต้นทั้งเบื้องปลายของตนนั้นหมายความว่าไม่รู้จักท่ามกลาง คือไม่รู้จักความแก่รู้จักแต่อัปปฏิจฉันนชรา ความแก่ที่ไม่ปกปิด คือผู้ตั้งอยู่ในปัจฉิมวัย มีผมหงอกฟันหักเป็นต้น ความแก่อาการนี้เป็นอนาคต เป็นคติแห่งวิภวตัณหาเหมือนกัน

เป็นสมุทัย รู้แต่ปฏิจฉันนชราเพียงเท่านี้ ชื่อว่าไม่รู้จัก ชราเป็นอวิชชาประการ ๑ ส่วนชราที่เป็นคติของวิชชานั้นหมายเอาความแก่ซึ่งเป็นปัจจุบัน เรียกชื่อว่าปฏิจ-ฉันนชรา ความแก่ปกปิด คือแก่อยู่เสมอทุกขณะลมหายใจเข้าออก ได้แก่ความแปรไปของร่างกายคือความขยายให้ร่างกายผิดเก่าอยู่เสมอ ตั้งต้นแต่ปฐมปฏิสนธิมาตราบเท่าวันตาย นี่แหละเป็นท่ามกลางของเรา เป็นตัวอุปาทขณะ ฐิติขณะ ภังคขณะ คือรู้ทั้งเบื้องต้นคือเกิด รู้ทั้งเบื้องปลายคือตาย รู้ทั้งท่ามกลางคือแก่ รวมอยู่ในที่อันเดียวกันเป็นตัวปัจจุบันทุกเมื่อ เป็นวิชชาที่ ๓

ข้อที่ ๔ ซึ่งว่าไม่รู้จักทุกข์นั้น ก็คือไม่รู้จักชาติชรามรณะซึ่งเป็นปัจจุบันชื่อว่าไม่รู้จักทุกข์ เป็นอวิชชาประการ ๑ ถ้ารู้แล้วก็เป็นอันกำหนดทุกข์ได้จึงเป็นวิชชาที่ ๔ ฯ

ข้อที่คำรบ ๕ ซึ่งว่าไม่รู้จักเหตุยังทุกข์ให้เกิดขึ้นพร้อมนั้น หมายความว่า ไม่รู้จักชาติชรามรณะซึ่งเป็นอดีตอนาคตซึ่งตนรู้อยู่นั้น ว่าเป็นตัวสมุทัย คือเป็น

กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา คือที่เข้าใจว่าชาติเป็นอดีตชรามรณะเป็นอนาคต ตัวซึ่งเป็นปัจจุบันนี้ว่างจากชาติชรามรณะกลายเป็นภวตัณหาไปไม่รู้สึกตัว ชื่อว่าไม่รู้จักสมุทัยเป็นอวิชชาประการ ๑ ความที่มารู้จักชาติชรามรณะ ที่เป็นอดีตอนาคตนั้น ว่าเป็นสัญญาของโลกชื่อว่ารู้จักสมุทัย เป็นวิชชาที่คำรบ ๕

ข้อที่ ๖ ซึ่งว่าไม่รู้จักความดับนั้น คือไม่รู้จักหน้าตาของตัณหา คือชาติชรามรณะที่เป็นอดีตอนาคตเป็นกามตัณหา วิภวตัณหา ตัวที่ว่างจากชาติชรามรณะกลายเป็นภวตัณหาไปไม่รู้ตัว แต่หน้าตาของตัณหาผู้จะดับก็ไม่รู้จักเสียแล้ว เป็นอันชื่อว่าไม่รู้จักทุกขนิโรธเป็นอวิชชาประการ ๑ เมื่อธรรมซึ่งเป็นปัจจุบัน คือชาติชรามรณะซึ่งเป็นของจริงอันพระโยคาพจรเห็นแจ่มแจ้งในตนแล้ว ชาติชรามรณะซึ่งเป็นอดีตอนาคตซึ่งเป็นคติของสมุทัย คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหาก็ดับไป ชื่อว่าทุกขนิโรธ เป็นอันชื่อว่ารู้จักความดับทุกข์เป็นวิชชาที่ ๖

ข้อที่ ๗ ซึ่งว่าไม่รู้จักว่าปฏิปทาอันจักให้ถึงความดับทุกข์นั้น หมายความว่า ไม่รู้จักชาติชรามรณะอาการนี้เป็นทุกข์ อาการนี้เป็นสมุทัย อาการนี้เป็นนิโรธอาการนี้เป็นมรรค ชื่อว่าผู้ไม่รู้ปฏิปทาให้ถึงความดับทุกข์เป็นอวิชชาประการ ๑ เมื่อมารู้ชัดเจนว่าชาติชรามรณะซึ่งเป็นปัจจุบันเป็นตัวทุกขสัจจ์ ส่วนชาติชรามรณะที่เป็นอดีตเป็นอนาคตเป็นคติของสมุทัยก็ดับไป ความดับแห่งสมุทัยนั้นแหละชื่อว่าทุกขนิโรธ ปัญญาที่รู้จักทุกข์ รู้จักสมุทัย รู้จักนิโรธนั้นแหละเป็นองค์สัมมาทิฏฐิ เป็นมรรคเป็นอันรู้ปฏิปทาไปสู่ความดับทุกข์ เป็นวิชชาที่ ๗

ข้อที่ ๘ ซึ่งว่าไม่รู้จักธรรมเป็นปัจจัยอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้น คือไม่รู้จักปฏิจจสมุปบาทนั้น หมายความว่าไม่รู้จักว่าตัวเป็นอวิชชา ตัวจึงต้องกลายเป็นสังขารไปอาศัยสังขารนั้นเองจึงต้องมีชื่อมากขึ้น คือเป็นวิญญาณเป็นนามรูป เป็นอายตนะ เป็นผัสสะ เป็นเวทนา เป็นตัณหา เป็นอุปาทาน เป็นภพ เป็นชาติ เป็นชราเป็นมรณะไป เมื่อตนยังมีความเห็นความรู้ความเข้าใจ

อยู่ว่าตัวของตัวเป็นสังขารวิญญาณเป็นชราเป็นมรณะอยู่ตราบใด ก็ชื่อว่าอาการแห่งอวิชชายังมีอยู่ในตัวของตัวตราบนั้น พึงรู้เถิดว่า ตนของเราเป็นอวิชชาแท้ เพราะธรรม ๑๒ ประเภทนี้ ท่านแสดงว่าเป็นอาการของอวิชชาเป็นตัวสัญญาอดีตเป็นชาติสมุทัยทั้งนั้น ท่านจึงกล่าวว่าไม่รู้จักปฏิจจสมุปบาทเป็นอวิชชาประการ ๑ เมื่อพระโยคาพจรเจ้ามากำหนดรู้คติของสังขารทั้งหลาย คือท่านหมายปุญญาภิสังขาร อปุญญาภิสังขาร อเนญชาภิสังขารได้แก่เจตสิกธรรมทั้งหลาย ปุญญาภิสังขารหมายโสภณเจตสิก อปุญญาภิสังขารหมายอกุศลเจตสิก อเนญชาภิสังขารหมายอัญญสมานาเจตสิก ส่วนวิญญาณ ๖ หมายจักขุวิญญาณเป็นต้น นามรูป ๒ หมายนาม ๑ รูป ๑ อายตนะ ๖ หมายจักขวายตนะเป็นต้น ผัสสะ ๖ หมายจักขุสัมผัสเป็นต้นเวทนา ๑ หมายเวทนาเกิดแต่จักขุสัมผัสเป็นต้น ตัณหา ๖ หมายตัณหาที่อาศัยจักขุสัมผัสเกิดขึ้นเป็นต้น อุปาทาน ๔ มีกามุปาทานเป็นต้น ภพ ๒ หมายกรรมภพ ๑ อุปปัตติ-

ภพ๑ ชาติ๒ หมายปฏิจฉันนชาติ ๑ อัปปฏิจฉันนชาติ ๑ ชรา๒ หมายปฏิจฉันนชรา๑ อัปปฏิจฉันนชรา๑ มรณะ๒ หมายปฏิจฉันนมรณะ ๑ อัปปฏิจฉันนมรณะ ๑ ความจริงสมุทัยธรรมทั้งหลายตั้งต้นแต่อวิชชาถึงชราแลมรณะเหล่านี้เป็นสภาพแห่งสังขตธรรมทั้งสิ้น เป็นแต่เพียงสมมติให้รู้กันเท่านั้นเองสิ่งที่รับสมมติทั้งปวงนั้น เป็นสภาพธรรมที่เป็นวิสังขาร คือเป็นธรรมฐิติ ธรรมนิยามชั้นวิสังขาร ส่วนสภาพธรรมที่เป็นสังขารทั้งปวงนั้น เป็นอนัตตาไม่ใช่ตัว ถ้ารู้เท่าแล้วก็ดับไปเท่านั้น คงเหลืออยู่แต่ส่วนซึ่งเป็นสภาพธรรมที่เป็นวิสังขารเท่านั้น ถ้าจะดูของจริงตามทางพระอริยสัจจ์แล้ว ก็เห็นอยู่แต่ทุกข์เท่านั้น ถ้าจะดูของจริงทางพระนิพพานแล้วชาติชรามรณะที่สมมติว่าทุกข์นั้นไม่มีเสียอีกเพราะชาติชรามรณะเป็นคติของสังขาร. เมื่อรู้เท่าสังขารชาติชรามรณะก็ดับไปเท่านั้น คงเหลืออยู่แต่โลกุตตรธรรมโดยส่วนเดียว ท่านผู้รู้ทั้งหลายก็อาศัยใช้บัญญัติพูดไปตามโลกไม่ขัดโลก ตัวของท่านชื่อว่าวิชชา อาการของอวิชชาทั้งหลาย มี

สังขารวิญญาณเปนต้นก็ดับไปหมด เปนนิโรธธรรม ชื่อว่า วิชชาที่ ๘ ด้วยประการฉะนี้

เมื่ออวิชชาสังขารถึงชรามรณะเปนปัจจัย อาศัยซึ่งกันและกันเปนไปอยู่ ชื่อว่ากระแสร์สมุทัยยังเปนไปอยู่ เปนตัวเหตุ ผลของสมุทัย คือตัวทุกข์ได้แก่โสกะความแห้งใจกรอบเกรียมใจ ปริเทวะ ความบ่นเพ้อร่ำรี้ร่ำไร โทมนัสส์ ความต่ำใจน้อยใจ อุปายาส ความคับแค้นอัดอั้นตันใจ สมุภวนฺติ ก็มีพร้อมเพราะทุกข์ เหล่านี้ มีสมุทัยเปนต้นเหตุ เมื่อกระแสของสมุทัยมีอวิชชาเปนต้นดับไปโดยไม่เหลือ ชื่อว่านิโรธะ สภาพที่ยังเหลืออยู่ชื่อว่า วิชชาเปนมรรค คือตัวเหตุของวิชชา คือตัวดับทุกข์ ได้แก่โสกะ ปริเทวะ โทมนัสส์ อุปายาส นิรุชฌนฺติ ก็ดับไปโดยไม่เหลือ เพราะทุกข์เหล่านี้ดับไปโดยไม่เหลือ มีวิชชา คือมรรคเปนเหตุ ได้อธิบายประเภทแห่งปฏิจจสมุปบาททั้งสมุทัยวารและนิโรธวาร พอเปนทางดำริแห่งพุทธบริษัท ผู้มุ่งต่อทางวิปัสสนานัย พอเปนนิทัสสนอุทาหรณ์ไว้เพียงเท่านี้ ฯ

พระพุทธเจ้า

เป็นสรณะที่พึ่งร่มเย็นแด่ผู้ปฏิบัติได้จริงอย่างไร?

โดย

ขุนอรรถวิบูลย์

ท่านที่เคารพทั้งหลาย

ข้าพเจ้าได้ฟังการสนทนาธรรม ของนักศึกษาพระปริยัติที่พระอุโบสถวัดบุรณศิริมาตยาราม โดยมีท่านเจ้าคุณพระเทพญาณเวทีเจ้าอาวาสเป็นประธาน นายมนู จันทาทัย ซึ่งเป็นนักค้นคว้าหาสัจจะธรรมอยู่ผู้หนึ่ง ได้ร้องขอปัญหาจากข้าพเจ้าขึ้นในท่ามกลางที่ประชุมและไม่มีใครคัดค้าน ข้าพเจ้าจึงได้สมมติตั้งปัญหาขึ้นโดยมีใจความว่า

๑. เวลานี้พระพุทธมีอยู่ที่ไหน มีสภาวะเป็นอย่างไร? ทำไมจิตเราจึงเข้าถึงไม่ได้เพราะเหตุใด?

๒. ถ้าเวลานี้พระพุทธไม่มี ผู้ที่กราบไหว้บูชาร้องขอ ถึงเป็นสรณะที่พึ่งอยู่นั้น จะไม่เป็นผู้วิกลจริตหรือ

เมื่อผู้ที่มาประชุมได้พิจารณาเฉลยตอบปัญหาทั่วทุกคนแล้ว นายมนู ฯ ขอให้ข้าพเจ้าเฉลยต่อไป ข้าพเจ้าจึงได้บรรยายตามความรู้สึกทางด้านจิตใจตนเองโดยตรงมีความว่า

พระพุทธเจ้ามีธาตุรู้บริสุทธิ์อยู่ที่พระนิพพาน หรืออมตะธรรมไม่ตาย เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ต่างแต่นามสมมติบัญญัติ ไม่มีขนาดจำนวนที่จะให้วัดให้นับได้ อกาลิโก ไม่มีกาล ว่างกิเลส ว่างอารมณ์ ว่างรักว่างชัง และไม่มีสภาวะ เป็นปรมัตถสัจจธรรมละเอียดสุขุมของคัมภีรภาพ อยู่เหนือเหตุผล เหนือโลกทั้งหลาย และก็มีอิงอยู่ที่จิตวิญญาณใจของสัตวบุคคลพลโลก ทุกเพศ ทุกวัย ทุกรูป ทุกนาม ทุกชาติ ทุกภาษา ที่จิตเราเข้าถึงไม่ได้ เพราะเศร้าหมองอยู่ด้วยอุปกิเลสตัณหาทิฏฐิ มานะ จรมาทับถมทำให้ตกต่ำจมอยู่ในไตรภพ

ถ้าหากว่า บุคคลใดสาธยายท่องบ่นตามตำราหรือกราบไหว้อ้อนวอนร้องขอถึงแต่เพียงพระนาม หรือพระรูปสมมติอยู่เท่านั้น โดยจิตใจตนเองมิได้ดำเนินปฏิบัติบูชา ตามแนวอัฏฐังคิกมรรคด้วยการละการปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่น หรือขจัดปัดเป่ากิเลสตัณหาทิฏฐิมานะให้ตกไป ตามพุทธศาสนาแล้ว ไม่มีโอกาสเข้า

ถึงพระพุทธองค์ตรัสรู้ เป็นสรณะที่พึ่งซึ่งประทับอยู่โดยบริสุทธิ์ที่จิตใจเราเองได้เลยเป็นอันขาด จะเรียกผู้นั้นเป็นผู้มืด ผู้ไม่เห็น ผู้ยังไม่ถึง ผู้ยังไม่รู้จักพระพุทธและทั้งยังไม่รู้จักสภาวะรูปนามตามเป็นจริง มีอุปาทานหลงติด สมมติบัญญัติ เมาอารมณ์ ลืมตัวเองด้วยความประมาทอยู่ตราบใด ย่อมไม่หลุดพ้นจากทุกข์ได้เลย จะให้ชื่อผู้นั้นว่าเป็นผู้วิกลจริตก็ควรอยู่ ดุจหนูขุดรูไม่อยู่รูฉะนั้น

เมื่อท่านผู้ใดไม่ชอบทุกข์ปรารถนาพระพุทธเป็นสรณะที่พึ่ง ควรดำเนินปฏิบัติบูชาตามคำสอนของพระองค์ทางด้านจิตใจด้วย ให้ตรงแนวอัฏฐังคิกมรรคเข้าถึงพระพุทธที่เที่ยงแท้ อย่าเพียงแต่สาธยายท่องบ่นติดตำราซึ่งเป็นสัญญาความจำได้หมายรู้ของมโนวิญญาณอยู่เท่านั้น เมื่อปฏิบัติถึงที่สุดจุดหมายปลายทาง ย่อมบรรลุสัจจธรรมถึงองค์ตรัสรู้จริง คือ พระพุทธองค์ตถาคตเจ้าเป็นสรณะที่พึ่งร่มเย็นแต่ตนเองโดยเฉพาะ มีสันติสุข

ไพบูลย์ระฤกรู้บริสุทธิสงบนิ่งคงที่เป็นไทยเสรีปกติอยู่ตามสภาพเดิม พ้นจากทุกข์ โศก โรค ภัยและมารร้ายทั้งหลาย ทั้งภายนอกภายในตลอดกาลเวลาไม่มีนิวรณ์ห้า สิ้นวิจิกิจฉาความลังเลสงสัยด้วยประการทั้งปวง ดุจหนูทั้งขุดรูทั้งอยู่รูตามพระพุทธพจน์ฉนี้แล

สวัสดี

ขุนอรรถวิบูลย์

๖ พ.ค. ๒๕๐๕

สาธุ

พระเทพญาณเวที

สวดมนต์แปล

ของ

พระสุทธิธรรมรังสีคัมภีรเมธาจารย์

(พระอาจารย์ลี ธมฺมธโร)

วัดอโศการาม จังหวัดสมุทรปราการ

พรหม ๑๖ ชั้น

ภุมมานัง เทวนัง สัททัง สุตวา จาตุมมะหาราชิกา เทวา สัททะมะนุสสาเวสุง ฯ

จาตุมมะหาราชิกานัง เทวานัง สัททัง สุตวา ตาวะติงสา เทวา สัททะมะนุสสาเวสุง ฯ

ตาวะติงสานัง เทวานัง สัททัง สุตวา ยามา เทวา สัททะมะนุสสาเวสุง ฯ

ยามานัง เทวานัง สัททัง สุตวา ตุสิตา เทวา สัททะมะนุสสาเวสุง ฯ

ตุสิตานัง เทวานัง สัททัง สุตวา นิมมานะระตี เทวา สัททะมะนุสสาเวสุง ฯ

นิมมานะระตีนัง เทวานัง สัททัง สุตวา ปะระนิมมิตะวะสะวัตตี เทวา สัททะมะนุสสาเวสุง ฯ

ปะระนิมมิตะวะสะวัตตีนัง เทวานัง สัททัง สุตวา พรหมะปาริสัชชา เทวา สัททะมะนุสสาเวสุง ฯ

พรหมะปาริสัชชานัง เทวานัง สัททัง สุตวา พรหมะปะโรหิตา เทวา สัททะมะนุสสาเวสุงฯ

พรหมะปะโรหิตานัง เทวานัง สัททัง สุตวา มะหาพรหมา เทวา สัททะมานุสสาเวสุงฯ

มะหาพรหมานัง เทวานัง สัททัง สุตวา ปะริตตาภา เทวา สัททะมะนุสสาเวสุงฯ

ปะริตตาภานัง เทวานัง สัททัง สุตวา อัป-ปะมาณาภา เทวา สัททะมะนุสสาเวสุงฯ

อัปปะมาณาภานัง เทวานัง สัททัง สุตวา อาภัสสรา เทวา สัททะมะนุสสาเวสุงฯ

อาภัสสรานัง เทวานัง สัททัง สุตวา อัป-ปะมาณะสุภา เทวา สัททะมะนุสสาเวสุงฯ

อัปปะมาณะสุภานัง เทวานัง สัททัง สุตวา สุภะกิณหะกา เทวา สัททะมะนุสสาเวสุงฯ

สุภะกิณหะกานัง เทวานัง สัททัง สุตวา เวหปผะลา เทวา สัททะมะนุสสาเวสุงฯ

เวหปผะลานัง เทวานัง สัททัง สุตวา อะวิหา เทวา สัททะมะนุสสาเวสุงฯ

อะวิหานัง เทวานัง สัททัง สุตวา อะตัปปา เทวา สัททะมะนุสสาเวสุงฯ

อะตัปปานัง เทวานัง สัททัง สุตวา สุทัสสา เทวา สัททะมะนุสสาเวสุงฯ

สุทัสสานัง เทวานัง สัททัง สุตวา สุทัสสี เทวา สัททะมะนุสสาเวสุงฯ

สุทัสสีนัง เทวานัง สัททัง สุตวา อะกะนิฏฐา เทวา สัททะมะนุสสาเวสุงฯ

เอตัมภะคะวะตา พาราณะสิยัง อิสิปะตะเน มิคะทาเย อนุตตะรัง ธัมมะจักกัง ปะวัตติตัง อัปปะฏิวัตติยัง สะมะเณนะ วา พราหมะเณนะ วา เทเวนะ วา มาเรนะ วา พรหมุนา วา เกนะจิ วา โลกัสมินติฯ

ปญฺจอภิณฺห ปจฺจเวกฺขณปาฐ

๑. "ชราธมฺโมมฺหิ ชรํ อนตีโต" เรามีความแก่เป็นธรรมดา จักล่วงพ้นความแก่ไปไม่ได้

๒. "พยาธิธมฺโมมฺหิ พยาธิอนตีโต" เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา จักล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปไม่ได้

๓. "มรณธมฺโมมฺหิ มรณํ อนตีโต" เรามีความตายเป็นธรรมดา จักล่วงพ้นความตายไปไม่ได้

๔. "สพฺเพหิ เม ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโว" เราจักละเว้นเป็นต่าง ๆ คือว่า จักต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้นไป

๕. "กมฺมสฺสโกมฺหิ กมฺมทายาโท กมฺมโยนิ กมฺมพนฺธุ กมฺมปฏิสรโณ" เรามีกรรมเป็นของ ๆ ตน

เป็นผู้ได้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นแดนเกิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย

๖. "ยํ กมฺมํ กริสฺสามิ กลฺยาณํวา ปาปกํวา ตสฺสทายาโท ภวิสฺสามิ" เราจักทำกรรมอันใดไว้ ดีหรือชั่ว เราจักต้องเป็นผู้ได้รับผลของกรรมนั้น

๗. "เอวํ อมฺเหหิ อภิณฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ" เราทั้งหลายควรพิจารณาอย่างนี้ทุกวัน ฯ.

ปณฺจอภิณฺหปจฺจเวกฺ ขณปาฐ

ทส ธมฺม สุตฺต

---

๑. "ทส อิเมภิกฺขเว ธมฺมา ปพฺพชิเตน อภิณฺหํ ปจฺจเวกฺขิตพฺพํ" ธรรมของผู้บวชในพระศาสนา ควรพิจารณาทุกวันๆ สิบอย่างนี้คือ :—

๒. "เววณฺติยมฺหิ อชฺฌูปคโตติ" บัดนี้เรามีเพศต่างจากคฤหัสถ์แล้ว อาการกิริยาใดๆ ของสมณะเราต้องทำอาการกิริยานั้นๆ

๓. "ปรปฏิพทฺธา เม ชีวิตาติ" การเลี้ยงชีวิตของเราเนื่องด้วยผู้อื่น เราควรทำตัวให้เขาเลี้ยงง่าย

๔. "อญฺโญเม อากปฺโป กรณีโยติ" อาการกายวาจาอย่างอื่น ที่เราจักต้องทำให้ดีขึ้นกว่านี้ ยังมีอยู่อีกมิใช่เพียงเท่านี้

๕. "กจฺฉินฺโข เม อตฺตาสีลโต นอุปวทฺตีติ" ตัวเราเอง ติเตียนตัวเราเองโดยศีลได้หรือไม่

๖. "กจฺฉินฺโข มํ อนุวิจฺจวิญฺญู สพฺรหฺมจารี สีลโต นอุปวทตีติ" ท่านผู้รู้ใคร่ครวญแล้ว ติเตียนเราโดยศีลได้หรือไม่

๗. "สพฺเพหิ ม ปิเยหิ มนาเปหิ นานาภาโว วินาภาโวติ" เราจักเป็นต่าง ๆ คือว่า จักต้องพลัดพรากจากของรัก ของชอบใจทั้งสิ้นไป

๘. "กมฺมสฺสโกมฺหิ กมฺมทายาโท กมฺมโยนิ กมฺมพนฺธุ กมฺมปฏิสรโณ ยํ กมฺมํกริสฺสามิ กลฺยาณํวา ปาปกํวา ตสฺสทายาโท ภวิสฺสามีติ" เรามีกรรมเป็นของ ๆ ตน เป็นผู้ได้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นแดนเกิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราจักทำกรรมอันใดไว้ ดีหรือชั่ว เราจักต้องเป็นผู้ได้รับผลของกรรมนั้น

๙. กถมฺภูตสฺส เม รตฺตินฺทิวา วีติปตนฺตีติ" วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่

๑๐. "กจฺฉินฺโขหํ สุญฺญาคาเร อภิรมามีติ" เรายินดีในที่สงัด หรือไม่

๑๑. "อตฺถินุโข เม อุตฺตริมนุสฺสธมฺมา อลมริยญาณทสฺสน วิเสโส อธิคโต โสหํ ปจฺฉิเม กาเล สพฺรหฺมจารีหิ ปุฏฺโฐนมํ กุ ภวิสฺสามีติ" คุณธรรมอันวิเศษ โลกุตตรกุศลเกิดมีในตนหรือไม่ ที่จะทำให้เราเป็นผู้ไม่เก้อเขิน ในเวลาเพื่อนบรรพชิต ถามในกาลภายหลัง

๑๒. "อิเมโข ภิกฺขเว สท ธมฺมา" ธรรมสิบประการนี้

๑๓. "ปพฺพชิเตน" อันบรรพชิต

๑๔. "อภิณฺหํ ปจฺจเวกฺ ขิตพฺพาติ" ควรพิจารณาทุกวัน ๆ อย่าได้ประมาท

๑๕. "อิทมโวจ ภควา อตฺตมนา เตภิกฺขู ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทุนฺติ"

พระพุทธพจน์ ในปฏิกูลปพฺพ

๑. "อยํ โข เมกาโย" กายของเรานี้

๒. "อุทฺธํ ปาทตลา" เบื้องบนตั้งแต่พื้นเท้าขึ้นมา

๓. "อโธ กาสา มตฺถกา" เบื้องต่ำตั้งแต่ปลายผมลงไป

๔. "ตจ ปริยนฺโต" มีหนังหุ้มอยู่เป็นที่สุดรอบ

๕. "ปูโรมา นานปฺปกา รสฺส อสุจิโน" เต็มไปด้วยของไม่สะอาด มีประการต่าง ๆ

๖. "อตฺถิ อิมสฺมึ กาเย" มีอยู่ในกายนี้

๑. "*เกษา*" ผมทั้งหลาย

๒. "*โลมา*" ขนทั้งหลาย

๓. "*นขา*" เล็บทั้งหลาย

๔. *"ทนฺตา"* ฟันทั้งหลาย

๕. *"ตโจ"* หนังทั้งหลาย

๖. *"มงฺสํ"* เนื้อทั้งหลาย

๗. *"นหารู"* เอ็นทั้งหลาย

๘. *"อฏฺฐิ"* กระดูกทั้งหลาย

๙. *"อฏฺฐิ มิญฺชํ"* เยื่อในกระดูก

๑๐. *"วกฺกํ"* ม้าม

๑๑. *"หทยํ"* หัวใจ

๑๒. *"ยกนํ"* ตับ

๑๓. *"กิโล มกํ"* พังผืด

๑๔. *"ปิหกํ"* ไต

๑๕. *"ปปฺผาสํ"* ปอด

๑๖. *"อนฺตํ"* ไส้ใหญ่

๑๗. *"อนฺต คุณํ"* ไส้น้อย

๑๘. *"อุทฺท ริยํ"* อาหารใหม่

๑๙. *"กรีสํ"* อาหารเก่า

๒๐. *"ปิตฺตํ"* น้ำดี

๒๑. *"เสมฺหํ"* น้ำเสลด

๒๒. *"ปุพฺโพ"* น้ำเหลือง

๒๓. *"โลหิตํ"* น้ำเลือด

๒๔. *"เสโท"* น้ำเหงื่อ

๒๕. *"เมโท"* น้ำมันข้น

๒๖. *"อสฺสุ"* น้ำตา

๒๗. *"วสา"* น้ำมันเหลว

๒๘. *"เขโฬ"* น้ำลาย

๒๙. *"สิงฺฆา นิกา"* น้ำมูก

๓๐. *"ลสิกา"* น้ำไขข้อ

๓๑. *"มุตฺตํ"* น้ำมูตร์

๓๒. *"ปตฺถเก มตฺถลุงฺ คนฺติ"* กระโยกกกโกศีรษะ

๑. "เอว มยํ เมกาโย" กายของเรานี้อย่างนี้

๒. อุทฺธํ ปาทตลา" เบื้องบนตั้งแต่พื้นเท้าขึ้นมา

๓. "อโธ เกสามตฺถกา" เบื้องต่ำตั้งแต่ปลายผมลงไป

๔. "ตจ ปริยนฺโต" มีหนังหุ้มอยู่เป็นที่สุดรอบ

๕. "ปูโรนานปฺปการสฺส อสุจิโน" เต็มไปด้วยของไม่สะอาด มีประการต่าง ๆ อย่างนี้แล

แผ่เมตตา

"สพฺเพสตฺตา สทฺธาโหนฺตุ อเวราสุวชีวิโณ"

ขอสัตว์ทั้งหลาย อย่าได้มีเวรแก่กันและกัน จงเป็นผู้ดำรงชีพอยู่เป็นสุขทุกเมื่อ เทอญ

"สพฺพํปุญฺญํ พลามยฺหํ สพฺเพภาคี ภวนฺตุเต"

ขอสัตว์ทั้งหลาย จงได้เสวยผลบุญที่ข้าพเจ้าได้บำเพ็ญด้วย กาย วาจา ใจ แล้วนั้น เทอญ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ ๑๑๒ ถนนบริพัตร สำราญราษฎร์ พระนคร
นายชวน ศรสงคราม ผู้พิมพ์โฆษณา ๒๕๐๕ โทร. ๒๗๒๔๖